

Facktidskriften – ett njutningsmedel?

Biörn Hasselgren

En fråga jag återkommande ställer mig, inte enbart i egenskap av redaktör för två tidskrifter, är varför pedagoger i Sverige inte läser facktidsskrifter i större utsträckning än man gör. Med pedagog avser jag då inte i första hand lärare och forskare vid pedagogiska institutioner eller motsvarande. Inför den konferens som hölls i Härnösand i november förra året – Didaktikdagarna – ställdes frågan ytterligare på sin spets, då jag kunde konstatera att två tidskrifter med didaktisk inriktning på kort tid lagts ned; *Didactica Minima* och *Didaktisk Tidskrift*. Frågan kan naturligtvis besvaras från olika utgångspunkter, till exempel pedagogers professionella kultur, pedagogikämnets vetenskapliga status liksom innehållet i aktuella tidskrifter. I det här inlägget avser jag inte att försöka ge några förklaringar till varför det är som det är utan endast att aktualisera frågan om det bristande intresset.

Varför har vi över huvud taget facktidsskrifter? Facktidsskriften har ett antal uppgifter att fylla varav den främsta, när det gäller en disciplin som t ex den pedagogiska, är att informera om vad som händer vid forskningsfronten. En annan central funktion är att utgöra arena för prövning av vunna forskningsresultat liksom för samtal kring pågående forskning. Material som publiceras har innan det går i tryck vanligtvis omsorgsfullt granskats och befunnits godkänt relativt dominerande vetenskapliga paradigmet. Det innebär emellertid inte med nödvändighet att det arbete som ligger till grund för det publicerade arbetet inte kan ifrågasättas och i vissa fall även underkännas, då det ju kan visa sig att det dominerande paradigmet innehåller brister av allmän eller partiell karaktär. Även förfarandet när det gäller godkännandet för publicering prövas naturligtvis också vid varje enskilt tillfälle genom det faktum att artikeln publiceras.

Ytterligare en funktion den vetenskapliga tidskriften fyller är – beroende på tidskriftens status – det meriteringsvärde publicerat material kan få. Att söka kvalificerade tjänster innebär också att redovisa vad man publicerat av sin forskning och var. Medan den validerande funktionen kanske huvudsakligen

är av intresse för den verksamme forskaren, berör meriteringsaspekten och informationen om forskningsfronten i allra högsta grad även lärare inom det område tidskriften täcker. Den vetenskapliga tidskriften är således av intresse för såväl den som bedriver forskning som för den som på annat sätt är verksam inom fältet. Samtidigt är den ett av ett antal insignier som visar på tillståndet hos forskningsfältet och de professioner som är knutna till det aktuella fältet.

En ny allmänpedagogisk tidskrift

Tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige*, som i skrivande stund (årsskiftet 1998/99) är inne på slutet av sin tredje årgång, ska inför det nya kalenderåret teckna en ny typ av kontrakt med landets pedagogik- eller motsvarande institutioner, dvs de institutioner som svarar för undervisning och forskning inom ämnet, disciplinen. Det har därför funnits skäl för att fundera över vilka som – eller kanske rättare; vilka som inte – regelbundet kommer i kontakt med tidskriften. Frågan om pedagogerna och facktidskrifterna blir här varför lärare inom lärarutbildningen har ett så ringa intresse av tidskrifter med i första hand allmänpedagogiskt eller didaktiskt innehåll. Det står ju i någon mening i konflikt med universitetets och högskolans uttalade målsättning att undervisningen skall vila på vetenskaplig grund. Denna brist på tidskriftsintresse delar man dock med flertalet anställda på de mindre högskolornas pedagogikinstitutioner eller motsvarande.

När *Pedagogisk Forskning i Sverige* började ges ut 1996 var målsättningen att nå samtliga för vilka den pedagogiska forskningen per definition kunde tänkas vara relevant. En central målgrupp i detta sammanhang var lärare och forskare knutna till ämnet pedagogik i vars uppdrag det ligger att hålla sig à jour med vad som händer inom ämnet. Mot den bakgrunden vände sig tidskriften till de institutioner vid landets universitet och högskolor, som hade pedagogikämnet – forskning och undervisning – inom sitt ansvarsområde, för att teckna treårskontrakt för det antal abonnemang som det fanns lärare, forskare och (i vid mening) anställda doktorander vid institutionen. Tanken med treårskontraktet var att återförsäkra tidskriften en period under vilken den skulle kunna få utvecklas i lugn och ro för att därefter utvärderas. Förutom de aktuella treårskontrakten har det under perioden också varit möjligt att teckna individuella abonnemang för ett år i taget. *Pedagogisk Forskning i Sverige* ges ut på HLS Förlag och har sin redaktion på numera Institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet. Nu är således den tid

kommen då det är dags att övergå från treårskontrakt till löpande avtal, varför också tillfälle givits att närmare se efter vilka som fortfarande inte erhåller tidskriften.

Vilka prenumererar på tidskriften

I oktober 1998 var totala antalet abonnemang på tidskriften 941. Av dessa var 851 så kallade institutionsabonnemang (kollektivt tecknade prenumerationer motsvarande antalet berörda på institutionen), 66 biblioteks- eller motsvarande institutionsabonnemang, samt 24 abonnemang tecknade av enskilda läsare. Tidskriften når således i mycket begränsad omfattning den enskilde läsaren genom hemmets brevlåda (vilket inom parentes sagt inte är så överraskande då priset på tidskriften är jämförelsevis högt – 500 kr). Vad som händer med tidskriften på biblioteken är förhoppningsvis att den läses av bibliotekets besökare i större eller mindre utsträckning. Vad man dock kan anta i fallen med biblioteksexemplaren är att det är relativt få som över tid mer systematiskt tar del av tidskriftens innehåll. Enda sättet för den vanlige tidskriftsläsaren att kontinuerligt hålla sig à jour med innehållet i en tidskrift är genom prenumeration. Samtidigt går det inte att sätta likhetstecken mellan att erhålla och att läsa tidskriften. Sannolikheten att man läser hela eller delar av tidskriften kan dock antas vara betydligt större om man regelbundet får tidskriften i sin hand.

Hur fördelar sig då de så kallade institutionsabonnemangen? Av de 851 abonnemangen har samtliga pedagogiska universitetsinstitutioner, inklusive den på Lärarhögskolan i Stockholm, tecknat abonnemang fullt ut, d v s till samtliga institutionens lärare, forskare och doktorander. Även de pedagogiska institutionerna eller motsvarande på de större högskolorna, har tagit detta steg. Två undantag gives dock här, Härnösand och Luleå. Däremot är bilden mera splittrad beträffande motsvarande institutioner på medelstora och mindre högskolor. När det gäller pedagogiklärare knutna till förskollärarytbildningen och andra nyvordna akademiska utbildningar är bilden dock mer entydig. I dessa fall har man som regel tidskriften endast på biblioteket. De avvikelser från mönstret som ges, förutom Skolverkets 20 abonnemang, är 6 abonnemang från den tidigare lärarutbildningen i Mölndal samt 15 från lärarutbildningen i Uppsala.

”På vetenskaplig grund”

Mitt antagande är således att man i mycket begränsad omfattning regelmässigt tar del av innehållet i tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* i sammanhang som saknar anknytning till de stora och medelstora institutionerna. Detta kan ju ses som en smula oroande med tanke på det uppdrag varje institution inom universitet och högskola har, och som innebär att dess undervisning skall vila på vetenskaplig grund. För de institutioner som saknar egen forskning eller anställda med forskarutbildning måste det rimligen vara ett problem hur man ska göra för att återförsäkra sig om att den undervisning man förmedlar befinner sig på rimlig vetenskaplig nivå. Här kommer tidskriften som ett universellt hjälpmedel in.

Kravet på den tidskrift som skall kunna fylla denna funktion är dock att den i sin tur på ett eller annat sätt återförsäkras svara mot kraven på vetenskaplighet. Ett problem som man enklast löser genom att använda så kallad peer-review, bedömningar gjorda av sakkunniga (vanligtvis docentkompetenta) forskare. För den universitets- och högskoleundervisning som har pedagogisk forskning, forskning och utvecklingsarbete som rör utbildning och undervisning i olika skolformer, på sin dagordning finns det idag endast en allmänpedagogisk tidskrift som riktar sig till samtliga lärare och forskare och som dessutom svarar mot de strängare inomvetenskapliga kraven på vetenskaplighet. Det finns tidskrifter med en mer lokal förankring som till exempel *Lärarutbildning och forskning i Umeå* samt tidskriften *Utbildning och demokrati*, vilka i en vidare mening också kan antas motsvara kraven på vetenskaplig kvalitet. Tidskrifter som exempelvis *Krut* (Kritisk utbildningstidskrift) och *Pedagogiska magasinet* får dock i första hand betraktas som populärvetenskaplig även om dess medarbetare många gånger är vetenskapligt väl så kvalificerade.

Vid lärarhögskolan i Stockholm har man också under ett antal år givit ut tidskrifter, vilka dock i första hand riktat sig till anställda på stället om man undantar tidskriften *Locus* som emellertid i likhet med *Utbildning och demokrati* inte kan ses som allmänpedagogisk. Ytterligare understryks läget av att *Didaktisk tidskrift* lagts ned – eller kanske snarare i träda – i och med att dess redaktör Göran Strömqvist gått i pension och inte ser det som ekonomiskt möjligt att fortsätta verksamheten bland annat med hänvisning till att *Pedagogiska Magasinet* lagt beslag på delar av läsekretsen. En enligt min mening tveksam analys då de båda tidskrifterna täcker så olika behov.

Övriga Norden

Läget i Sverige är (och har väl alltid varit) i någon mening prekärt när det gäller lärarutbildningen och de allmänpedagogiska tidskrifterna. Som aktiv i Nordisk förening för pedagogisk forskning – NFPP – och redaktör för dess tidskrift *Nordisk Pedagogik* kan jag inte avhålla mig från att något se på förhållandena i våra nordiska grannländer. Där är förhållandena radikalt annorlunda. I Norge finns *Norsk pedagogisk tidsskrift* som har cirka 2.000 prenumeranter och som ges ut av Universitetsforlaget i samarbete med Norsk lærerlag, Læreforbundet, Forskerforbundet samt Norges pædagogforbund. Således en allmänpedagogisk tidskrift med vetenskapligt material, som ges ut i samarbete med ett antal lärarföreningar.

I Danmark är situationen liknande den i Norge, där finns *Dansk pædagogisk tidsskrift* som ges ut av Det pædagogiske selskab och Pædagogisk forum vilka båda representerar huvudsakligen andra kategorier än pedagogiska forskare. I Finland finns tidskriften *Kasvatus* vilken ges ut av Pedagogiska forskningsinstitutet vid Jyväskylä universitet sponsrad av Pedagogiska föreningen, en sammanslutning av finska pedagogikforskare. När det gäller *Kasvatus* är villkoren kanske mer liknande dem i Sverige. Trots det når *Kasvatus* utanför kretsen av pedagogiska forskare. I likhet med den norska tidskriften har även den danska och den finska cirka 2.000 abonnenter. Dessa tre nordiska allmänpedagogiska tidskrifter läses således även av lärare och lärarutbildare utan direkt anknytning till pedagogikämnet.

Två fundamentala problem

Det svenska pedagogikämnet har sedan lång tid tillbaka – närmare bestämt sedan 1929 då man upphörde med att ge ut *Svenskt Arkiv för Pedagogik* – saknat en allmänvetenskaplig tidskrift, vilket visar att ämnet som sådant har en smula svår med sin identitet. Detta bidrar säkerligen till att man i de sammanhang i vilka man skulle kunna tänkas se pedagogiken som en ”hjälpvetenskap”, t ex lärarutbildningen, också kan ha svårt att se relevansen av den pedagogiska forskningen. Den tidigare översikten över vilka som erhåller tidskriften *Pedagogisk Forskning i Sverige* aktualiserar framför allt två problem: (i) Hur hålla frågan om innebörden av ”vetenskaplig grund” levande på institutioner där man inte själva bedriver eller på annat sätt är kopplad till vetenskapligt arbete? Samt: (ii) Är den slutsats man kan dra den att man som

lärare och lärarutbildare i praktiken mer ser på sitt yrke som ett hantverk än som en profession? Ju mindre kontakt en institution har med forsknings- och utvecklingsarbete desto mindre intresserad är man paradoxalt nog av att tillgodose personalens behov av kontinuerlig fortbildning i form av bl a tidskriftsläsande inom området. Följer man som student utbildningen till lärare vid universitet och större högskola är sannolikheten således betydligt större för att man möter lärare som också är vana läsare av facktidskrifter än om man följer motsvarande utbildning vid en mindre eller norrländsk högskola. Där är chansen betydligt mindre att facktidskriften blir ett naturligt inslag i utbildningen och därmed också i den framtida yrkesutövningen.